

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

SINH KẾ CỦA NGƯỜI THÁI TRẮNG
VÙNG LÒNG HỒ THỦY ĐIỆN SƠN LA TẠI NƠI TÁI ĐỊNH CƯ
(QUA KHẢO SÁT Ở THÔN PA SO, THỊ TRẤN PHONG
THỔ, HUYỆN PHONG THỔ, TỈNH LAI CHÂU)

KHOÁ LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN
NGÀNH VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

Sinh viên thực hiện : LÊ THỊ HỒNG NHUNG, VHDT 16B

Giảng viên hướng dẫn : TH.S. ĐỖ THỊ KIỀU ANH

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN!

Trong quá trình hoàn thành đề tài nghiên cứu khoa học của mình em đã nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của nhiều tổ chức và cá nhân khác.

Em xin gửi lời cảm ơn tới thầy cô giáo khoa Văn hoá dân tộc thiếu số, đặc biệt em xin gửi lời cảm ơn chân thành tới Ths. Đỗ Thị Kiều Nga, giảng viên khoa Văn hóa dân tộc thiếu số đã trực tiếp hướng dẫn em tìm hiểu, nghiên cứu đề tài này.

Em xin gửi lời cảm ơn tới cán bộ, cùng toàn thể nhân dân thôn Pa So, thị trấn Phong Thổ, huyện Phong Thổ, tỉnh Lai Châu đã nhiệt tình giúp đỡ, cung cấp thông tin, tài liệu cho bài nghiên cứu của em .

Do thời gian và năng lực có hạn nên đề tài không tránh khỏi những thiếu sót. Em rất mong nhận được những ý kiến, đóng góp của Thầy cô và bạn bè để có thể bổ sung, sửa đổi cho khóa luận hoàn thiện hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, ngày tháng 5 năm 2014

Sinh viên thực hiện

Lê Thị Hồng Nhung

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI THÁI TRẮNG VÀ SINH KẾ TRUYỀN THỐNG TRƯỚC TÁI ĐỊNH CƯ TẠI XÃ CHĂN NƯA, HUYỆN SÌN HỒ, TỈNH LAI CHÂU	11
1.1. Khái quát về người Thái Trắng xã Chăn Nưa.....	11
1.1.1. Nguồn gốc lịch sử, dân số và phân bố dân cư	11
1.1.2. Đặc điểm văn hóa	13
1.2. Sinh kế truyền thống của người Thái Trắng trước tái định cư	19
1.2.1. Nguồn lực mưu sinh.....	19
1.2.2. Các hoạt động sinh kế.....	24
1.2.3. Thu nhập và mức sống.....	35
Tiểu kết chương 1	36
CHƯƠNG 2: SINH KẾ CỦA NGƯỜI THÁI TRẮNG Ở NƠI TÁI ĐỊNH CƯ THÔN PA SO, THỊ TRẤN PHONG THỔ, HUYỆN PHONG THỔ, TỈNH LAI CHÂU.....	38
2.1. Khái niệm sinh kế	38
2.2. Nơi ở mới và những thay đổi về nguồn lực sinh kế	41
2.2.1. Quá trình hình thành nơi ở mới	41
2.2.2. Những thay đổi về nguồn lực sinh kế.....	46
2.3. Sinh kế và những thay đổi trong đời sống kinh tế của người Thái Trắng	50
2.3.1. Hoạt động mưu sinh.....	50
2.3.2. Thu nhập và mức sống.....	66
Tiểu kết chương 2	68

CHƯƠNG 3: BIẾN ĐỔI SINH KẾ VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA ĐỐI VỚI ĐỜI SỐNG VĂN HÓA CỦA NGƯỜI THÁI TRẮNG Ở NƠI TÁI ĐỊNH CƯ	70
3.1. Những vấn đề đặt ra đối với đời sống văn hóa của người Thái Trắng ở nơi tái định cư	70
3.1.1. Mức sống và sinh kế bền vững	70
3.1.2. Những biến đổi về văn hóa	72
3.1.3. Một vài nhận xét	80
3.2. Một số khuyến nghị, giải pháp hướng tới sinh kế bền vững và bảo tồn văn hóa truyền thống cho người Thái Trắng ở nơi tái định cư	83
3.2.1. Khuyến nghị	83
3.2.2. Một số giải pháp cụ thể	86
Tiểu kết chương 3	89
KẾT LUẬN	91
TÀI LIỆU THAM KHẢO	93
PHỤ LỤC	95

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Chúng ta đều biết cuộc sống con người tồn tại trên nền tảng các nhu cầu cơ bản là ăn, mặc, ở, đi lại, học hành, giải trí và ước muốn lưu giữ lại cái gì đó cho đời sau mà ta đã có. Để có được bảy yếu tố cơ bản đó, con người phải đấu tranh với tự nhiên và cả trong cộng đồng xã hội. Cuộc đấu tranh thể hiện trong lao động ở mọi lĩnh vực sản xuất, kinh doanh, trong các lĩnh vực nghiên cứu phát triển, sáng tạo ra cái mới để không ngừng vươn lên hay nói một cách khác mỗi người phải tìm cho mình một hoạt động thích hợp trong xã hội để tồn tại và vươn lên hướng tới ngày mai. Mục tiêu đó chính là động lực thúc đẩy xã hội phát triển.

Để xây dựng cơ sở hạ tầng đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, nhiều cuộc di dân tái định cư giải phóng mặt bằng phục vụ các công trình thủy điện đã diễn ra. Cùng với những lợi ích to lớn về kinh tế cho đất nước thì các cuộc di dân cũng kèm theo nhiều vấn đề văn hóa, xã hội, đặc biệt là vấn đề ổn định đời sống, phát triển kinh tế và bảo tồn văn hóa truyền thống của các dân tộc vùng lòng hồ, đặc biệt là vấn đề sinh kế và phát triển bền vững. Thực tế này đòi hỏi phải có các nghiên cứu làm cơ sở cho việc hoạch định chính sách phù hợp cho các vùng tái định cư.

Thủy điện Sơn La được khởi công xây dựng ngày 02 tháng 12 năm 2005 và được khánh thành vào ngày 23 tháng 12 năm 2012, sớm hơn kế hoạch ba năm, trở thành nhà máy thủy điện lớn nhất Đông Nam Á. Để hoàn thành thủy điện Sơn La, người ta phải di dời gần 19.000 hộ dân tại ba tỉnh Sơn La, Điện Biên, Lai Châu. Là công trình thủy điện lớn nhất Đông Nam Á nên nó cũng được nhiều học giả quan tâm nghiên cứu, song các công trình nghiên cứu chỉ tập trung tái định cư thuộc tỉnh Sơn La (nơi di dân tái định cư nhiều nhất), còn tái định cư tại Lai Châu hầu như ít được quan tâm, nghiên cứu.

Người Thái trắng ở Chăn Nưa cũng giống như nhiều cộng đồng dân tộc khác thuộc vùng lòng hồ, vốn quen với đời sống gắn bó và khá phụ thuộc vào tự nhiên đã không tránh khỏi những ảnh hưởng sâu sắc mà chương trình di dân tái định cư mang lại. Tuy nhiên, đây là một số ít cộng đồng được di dời ra khỏi địa bàn tỉnh Sơn La, vì vậy, với những đặc điểm về môi trường tự nhiên và xã hội khác với nơi ở cũ, có thể đồng bào Thái Chăn Nưa sẽ có những khó khăn và thuận lợi riêng trong việc ổn định cuộc sống, hòa nhập với bối cảnh, bảo tồn và sáng tạo ra các giá trị văn hóa riêng.

Vì những lí do trên, tôi đã quyết định chọn đề tài: “Sinh kế của người Thái Trắng tại nơi tái định cư vùng lòng hồ thủy điện Sơn La (Qua khảo sát ở thôn Pa So, thị trấn Phong Thổ, huyện Phong Thổ, tỉnh Lai Châu)”, làm khóa luận tốt nghiệp của mình. Hy vọng kết quả nghiên cứu của khóa luận sẽ góp phần nào đó giúp mọi người hiểu rõ hơn về văn hóa truyền thống của người Thái Trắng, chung tay cùng tộc người Thái bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống của đồng bào tại nơi tái định cư.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Việt Nam đang chuyển mình mạnh mẽ trong các lĩnh vực, đặc biệt là trong thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế như ngày nay thì tái định cư là một hiện tượng tất yếu. Di dân tái định cư các công trình thủy điện gần đây được nhiều ngành, nhiều học giả thuộc nhiều lĩnh vực khác nhau quan tâm. Trong đó, đáng chú ý phải kể tới các nghiên cứu của các nhà khoa học thuộc Bộ Tài nguyên và Môi trường, Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, các Sở Tài nguyên và Môi trường, Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn...ở các tỉnh có các công trình thủy điện lớn. Tiếp đến, phải kể tới các nghiên cứu của các nhà khoa học thuộc các viện nghiên cứu như: Viện chính sách và Phát triển nông nghiệp nông thôn, Viện Khoa học và Lao động xã hội, Viện xã hội học, Viện dân tộc học...các tổ chức nghiên cứu phát triển phi chính phủ (Ngân hàng phát triển châu Á, ngân hàng Thế giới...).

Trong đó các nghiên cứu về người Thái cũng có khá nhiều, trong số nhiều công trình nghiên cứu về người Thái ở Tây Bắc, đáng chú ý phải kể tới: *Sơ lược giới thiệu các nhóm dân tộc Tày, Nùng, Thái ở Việt Nam* (Lã Văn Lô, Đặng Nghiêm Vạn, NXB Văn hóa xã hội, 1968); *Tư liệu về lịch sử và xã hội dân tộc Thái* (Đặng Nghiêm Vạn (và các tác giả), NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 1977); *Người Thái ở Tây Bắc Việt Nam* (Cầm Trọng, NXB Khoa học xã hội, 1978); *Tục ngữ Thái* (Hà Văn Năm, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1978); tới *Luật tục Thái Việt Nam*, (Ngô Đức Thịnh-Cầm Trọng, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1999). Mặc dù có quy mô tương đối lớn, các nghiên cứu trên đề cập đến khá đầy đủ các vấn đề về người Thái, nhưng hầu hết chưa đề cập tới biến đổi sinh kế của người Thái Trắng nói chung và sinh kế người Thái Trắng tái định cư tại Lai Châu nói riêng.

Cùng với đó các nghiên cứu liên quan tới các công trình thủy điện tương đối phong phú, đa dạng. Với thủy điện Sơn La cũng có tương đối như: *Thực trạng và giải pháp bố trí sử dụng đất nông nghiệp phục vụ tái định cư công trình thủy điện Sơn La trên địa bàn tỉnh Điện Biên* (Luận án Tiến sỹ, tác giả Nguyễn Văn Quân). Trong luận án tác giả thông qua khái quát về tự nhiên, xã hội để đánh giá những tác động của việc bố trí sử dụng đất cho hợp lý. *Sinh kế của các hộ tái định cư vùng bán ngập huyện Thuận Châu, tỉnh Sơn La* (Luận văn Thạc Sĩ, tác giả Phạm Minh Hạnh). Thông qua tìm hiểu đời sống người dân, tác giả đánh giá, đề xuất một số giải pháp đảm bảo đời sống cho các hộ tái định cư.

Tuy vậy, xong nghiên cứu về biến đổi sinh kế, văn hóa, xã hội của người Thái Trắng ở Lai Châu trong bối cảnh tái định cư đến nay vẫn còn tương đối ít. Ngay cả trong Khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, trường Đại học Văn hóa Hà Nội cũng đã có những khóa luận viết về biến đổi sinh kế, văn hóa người dân tái định cư các thủy điện như: Hòa Bình, Tuyên Quang...Nhưng

biến đổi sinh kế của người Thái Trắng vùng lòng hồ thủy điện Sơn La tái định cư tại Lai Châu thì lại chưa có. Chính vì vậy, đây cũng là một trong những lý do tôi chọn đề tài và địa điểm này để nghiên cứu.

3. Mục đích nghiên cứu

Qua những kết quả nghiên cứu về biến đổi sinh kế của người Thái trắng ở thôn Pa So, mục đích của chúng tôi là có thể khái quát, lý giải nguyên nhân của sự biến đổi sinh kế và những vấn đề đặt ra với đời sống kinh tế, văn hóa của cộng đồng này tại nơi tái định cư như: sinh kế và sự phát triển bền vững; vai trò của nguồn lực tự nhiên và xã hội đối với hoạt động sinh kế; sự biến đổi sinh kế đã tác động như thế nào đến những biến đổi văn hóa của người Thái trắng tại nơi tái định cư...

- Một mục đích nữa mà đề tài muốn hướng tới là thông qua thực tế triển khai chính sách và tác động của chính sách đối với việc đảm bảo sinh kế và sự phát triển bền vững của các dân tộc thiểu số trong chính sách chung về di dân tái định cư, sẽ bước đầu đề xuất một số giải pháp hướng tới sinh kế bền vững và bảo tồn, phát huy văn hóa truyền thống của người Thái trắng tái định cư tại thôn Pa So, huyện Phong Thổ, tỉnh Lai Châu.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng: Đối tượng chính đề tài đề cập tới là cộng đồng người Thái và hoạt động sinh kế của họ tại nơi tái định cư thôn Pa So, thị trấn Phong Thổ, huyện Phong Thổ, tỉnh Lai Châu. Ngoài ra đề tài cũng tìm hiểu nguồn lực hoạt động sinh kế truyền thống của họ trước tái định cư tại xã Chăn Nưa, huyện Sìn Hồ, tỉnh Lai Châu. Từ đó cho thấy sự biến đổi văn hóa của họ.

Phạm vi nghiên cứu:

Không gian: khóa luận tập trung nghiên cứu cộng đồng người Thái Trắng tái định cư tại thôn Pa So, thị trấn Phong Thổ, huyện Phong Thổ, Lai Châu.

Thời gian: Khóa luận lấy năm 2006 (thời điểm bắt đầu thực hiện di dân, tái định cư) là mốc thời gian để so sánh sự biến đổi kinh tế, văn hóa, xã hội của người Thái trắng trước và sau tái định cư.

5. Phương pháp nghiên cứu

Để hoàn thành khóa luận, trước tiên chúng tôi sử dụng phương pháp nghiên cứu và phân tích tài liệu liên quan tới văn hóa của người Thái, tới di dân tái định cư của các tác giả đi trước, các báo cáo tổng kết, các quy định của cơ quan có thẩm quyền các cấp liên quan đến di dân tái định cư.

Tuy nhiên phương pháp chủ đạo để thực hiện đề tài là Điền dã dân tộc học với các kỹ thuật như: quan sát, tham dự, phỏng vấn, ghi chép, ghi âm, chụp ảnh... được sử dụng trong quá trình điều tra, nghiên cứu từ thực địa. Để thu thập tài liệu, thông tin người viết còn sử dụng bảng hỏi, đồng thời gặp gỡ cán bộ, lãnh đạo địa phương, bà con người Thái là nguồn tư liệu quan trọng về nguồn lực tự nhiên và xã hội, các hình thức sinh kế, văn hóa, biến đổi sinh kế, văn hóa của người Thái Trắng tại Pa So.

Ngoài ra đề tài còn sử dụng phương pháp tổng hợp, thống kê, phân tích thông tin cũng được sử dụng.

6. Đóng góp của đề tài

Về mặt khoa học: khóa luận mong muốn sẽ góp một phần nhỏ bổ sung thêm nguồn tư liệu về sinh kế và biến đổi sinh kế... góp phần hoàn thiện hơn về bức tranh văn hóa của người Thái nói chung và người Thái Trắng nói riêng.

Về thực tiễn: khóa luận sẽ là tài liệu tham khảo có giá trị cho các cấp các ngành có các chính sách phù hợp hơn về hỗ trợ, giải quyết vấn đề di dân tái định cư cũng như bảo tồn phát huy văn hóa truyền thống dân tộc, nâng cao đời sống văn hóa tinh thần cho người dân. Đồng thời cũng là dịp giới thiệu văn hóa người Thái Trắng với những ai quan tâm, giúp mọi người hiểu hơn về đời sống văn hóa của họ.

7. Bố cục của đề tài

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Phụ lục, nội dung chính của khóa luận được trình bày trong ba chương chính.

Chương 1. Khái quát về người Thái Trắng và sinh kế truyền thống trước tái định cư tại Chăn Nưa, Sìn Hồ, Lai Châu.

Chương 2. Sinh kế của người Thái Trắng ở nơi tái định cư thôn Pa So, thị trấn Phong Thổ, huyện Phong Thổ, tỉnh Lai Châu.

Chương 3. Biến đổi sinh kế và những vấn đề đặt ra đối với đời sống văn hóa của người Thái Trắng ở nơi tái định cư.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Bình (2001), *Tập quán hoạt động kinh tế của một số tộc người ở Tây Bắc*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
2. Trần Bình (2005), *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số ở Đông Bắc Việt Nam*, Nhà xuất bản Phương Đông, Thành phố Hồ Chí Minh.
3. Trần Bình (2007), *Văn hóa các dân tộc thiểu số vùng Tây Bắc*, Hà Nội.
4. Nguyễn Văn Huy (1998), *Bức tranh văn hóa các dân tộc Việt Nam*, Nhà xuất bản giáo dục.
5. Hoàng Lương (2005), *Văn hóa các dân tộc vùng Tây Bắc*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
6. Nhiều tác giả, báo cáo tổng hợp về đề tài nghiên cứu (2004): *Bản sắc văn hóa Thái Lai Châu – Điện Biên*, Sở văn hóa thông tin tỉnh Lai Châu.
7. Nhiều tác giả (1988), *Hỏi đáp về văn hóa Việt Nam*, Nhà xuất bản văn hóa dân tộc.
8. Hoàng Nam, Lê Ngọc Thắng (1987), *Nhà sàn Thái*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc.
9. Nguyễn Văn Sửu (2010), *Khung sinh kế bền vững: một cách phân tích toàn diện về phát triển và giảm nghèo*, Tạp chí dân tộc học, số 2 (trang 3 – 12).
10. Cầm Trọng (1978), *Người Thái ở Tây Bắc Việt Nam*, Nhà xuất bản Khoa học xã hội.
11. Cầm Trọng (1987), *Mấy vấn đề cơ bản về lịch sử kinh tế - xã hội cổ đại người Thái ở Tây Bắc Việt Nam*, Nhà xuất bản Khoa học xã hội.
12. Cầm Trọng, Phan Hữu Dật (1995), *Văn hóa Thái Việt Nam*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc.

13. Cầm Trọng, Ngô Đức Thịnh (2003), *Luật tục Thái ở Tây Bắc*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc.
14. Đào Thế Tuấn (1997), *Kinh tế hộ nông dân*, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia.
15. Bùi Tịnh, Cầm Trọng, Nguyễn Hữu Ưng (1975), *Các dân tộc ở Tây Bắc Việt nam*, Nhà xuất bản Ban dân tộc Tây Bắc.
16. Lê Ngọc Thắng (1990), *Bản sắc văn hóa các dân tộc Việt Nam*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc.
17. Đặng NghiêN Vạn và các tác giả (1977), *Tư liệu về lịch sử và xã hội dân tộc Thái*, Nhà xuất bản Khoa học xã hội.
18. Viện dân tộc học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam* (Các tỉnh phía bắc), Nhà xuất bản Khoa học xã hội.